

Kretingos grafai Tiškevičiai. Vilniaus verslininkas ir mecenatas Antanas Tiškevičius

Ryškų pėdsaką Vilniaus miesto XIX a. pabaigos–XX a. pradžios istorijoje palikęs pramonininkas, fabrikantas, pirklys, meno mecenatas, visuomenininkas ir miesto valdybos narys Antanas Tiškevičius gimė 1866 m. gruodžio 12 d. Lentvario dvare, grafų Juozapo Tiškevičiaus (1835–1891) ir Sofijos Horvataitės (1837–1919) šeimoje.

Nuo gimimo jis gavo paveldimą grafo titulą, kurį jo tėvui Rusijos imperatorius Aleksandras II patvirtino 1861 m. gegužės 8 d., ir grafų Tiškevičių giminės Lelivos herbą. Prižiūrimas auklių augo šeimos rezidencijoje Lentvario dvare, taip pat Kretingos dvare, kurį tėvas tais laikais nuomojosi iš grafo Nikolajaus Zubovo. Tėvo karinės tarnybos metu šeima gyventant Vilniuje, daug vaikystės dienų praleido Trakų gatvėje buvusiuose motinos rūmuose, kuriuose dabar veikia Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka. Vasaras su broliais ir seserimis dažniausiai leisdavo Palangos dvaro sodyboje, kurią tėvas pavertė kurortu. Jaująją grafą mena ir Darbėnų dvaras. Jame iki 1891–1896 m. veikė grafų Tiškevičių Palangos valdos administracinis centras, o dvaro administraciniame-gyvenamajame pastate apsistodavo iš Vilniaus ar Lentvario atvykusi grafų šeima. Matyt dėl to kai kurie grafų Tiškevičių giminės istorijos tyrinėtojai ėmė teigti, kad Antanas gimė Darbėnuose.

Likusią vaikystės dalį ir paauglystę tėvo valia praleido besimokydamas kadetų korpuse Rusijos imperijos sostinėje

išvaizdos, bet ūgtelėjęs sustorėjo ir papilnėjo. Kaip ir brolis Aleksandras, jis buvo geraširdis, niekam nelinkėjo blogo ir netarė pikto žodžio. Jis buvo veiklus, judrus ir apsuksrus. Jei veikla nesisekė, niekam nesiskundė, o nesėkmę palydėdavo su humoru. Kaip ir dauguma brolių, Antanas buvo dėmesingas savo šeimai, nerūkė, negėrė ir nemedžiojo.

Vis tik agronomo profesija netapo jaunąjo grafo pašaukimu. Jis suprato, kad po baudžiavos panaikinimo ir žemės reformos žemvaldytė susmulkėjusiuose dvaruose prarado rentabilumą, ėmė reikalauti vis didesnių sąnaudų ir papildomų išlaidų. Svarbesnį vaidmenį krašto ekonominiame gyvenime ėmė vaidinti pramoninė gamyba ir prekyba. Todėl jis nutarė savo veikloje apjungti visas šias ūkinio gyvenimo sritis ir tapti verslininku. Po tėvo mirties paveldėjęs Kairėnų, Gudienos (Kaišiadorių r. sav.), Pašėtės (Kėdainių r. sav.), Butrimonių (Šalčininkų r. sav.), Asaveco (Maladečino r., Minsko sr.) dvarus ir pramonės įmones Vilniuje, sugrįžo į vaikystės miestą ir likusį savo gyvenimą paskyrė jo pramonės ir prekybos plėtrai.

smulkiems duonos kepėjams parduodamą tešlą ir kepė Vilniaus miesto rinkai skirtą duoną, bandeles, riestainius ir kitus kepinus. Produkcijai realizuoti įkūrė prekybos įstaigų tinklą, 1897 m. turėjusį 27, o 1902 m. – jau 68 parduotuves. Visos jos buvusios vienodai įrengtos, baldai dažytomis sienomis, langų ir durų rėmais, interjero baldais, lentynomis ir skaitliukais, švara ir tvarkingumu išsiskiriančios iš kitų savininkų krautuvų. Šviežiai atvežta kepyklos produkcija lentynose neužsigulėdavo, greitai miestiečių buvo išperkama. Kepykloje 1900 m. dirbo 97 darbininkai, kurie gaudavo nemenką, apie 30 rublių dydžio mėnesinį atlyginimą ir triskart per dieną buvo nemokamai maitinami.

Grafas taip pat vertėsi žemės sklypų ir medienos prekyba, tobulino ir modernizavo paveldėtas įmones, steigė naujas dirbtuves, nedideles gamyklas ir prekybos įmones. Jam priklausė moderniausia to meto technika aprūpintos vario-ketaus liejykla, lentpjūvė, parketo fabrikas, skardos cinkavimo dirbtuvės, o naujausia įmonė – mechaninės dirbtuvės, kuriose dirbo keliasdešimt darbininkų. Visoms grafo įmonėms vadovavo samdomas direktorius, agronomijos studijų Pulavuose bendramokslis Dionizas Slonimskis, o bendra apyvarta 1897 m. siekė 1 000 000 rublių. Už nuopelnus vystant prekybos verslą 1898 m. pradžioje Antanas Tiškevičius buvo pripažintas Prekybininkų draugijos garbės nariu.

Grafas aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime. Nuo 1891 m. buvo Vilniaus miesto valdybos narys, 1893 m. – kandidatas į valdybos pirmininkus, o 1912 m. – pirmininkas. 1899 m. jo iniciatyva buvo įkurtas komitetas poeto Adomo Mickevičiaus paminklui statyti. Rusų valdžiai uždraudus paminklus statyti gatvėse, komiteto sumanymu skulptūra iškilo Šv. Jonų bažnyčioje, o pagrindiniu jos finansiniu rėmėju tapo Antanas Tiškevičius. 1895 m. Grafo Lelivos slapyvardžiu parašė ir išleido knygą „Lenkijos ir Rusijos santykių bruožai“, kuri buvo išleista rusų ir lenkų kalbomis.

Savo žemės sklypuose 1902 m. surengė didžiulę Vilniaus žemės ūkio pasiekimų ir produkcijos

Kadetų korpuse auklėtinis Antanas Tiškevičius. Nežinomas fotografas. Sankt Peterburgas (Rusija), XIX a. 9 deš. Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinys (KM-IF7087).

parodą, buvo nuolatinis mieste vykusių tokių parodų dalyvis. Antano rūmuose 1906 m. pabaigoje vyko organizaciniai Vilniaus mokslo ir meno muziejaus draugijos susirinkimai. Draugiją įregistravus, 1907 m. vasario 20 d. grafas buvo išrinktas jos vicepirmininku (pirmininku tapo vyresnysis brolis, Lentvario dvarininkas Vladislovas Tiškevičius). Mokslo ir meno muziejui grafas padovanojo dalį savo rinkinių. 1914 m. draugijai susiliejus su Vilniaus lenkų mokslo bičiulių draugija, tapo jos nariu.

Skirtingai nuo brolių Vladislovo, Juozapo ir Felikso Vincento, pasistačiusių ištaigingas šeimos rezidencijas Lentvaryje, Užutrakėje bei Palangoje, gražioje Vilniaus apylinkėse paveldėto Kairėnų dvaro šeimos rezidencija nepavertė. Šis dvaras liko poilsinių išvykų, pasijodinėjimų žirgais bei žemės ūkio produkcijos, ypač miltams tinkamų javų, auginimo ir gamybos vieta. Tuo metu grūdais grafas aprūpindavo Vilniaus intendantūrą ir buvo vienintelis jų tiekėjas.

Kairėnuose grafas ir jo svečiai apsistodavo rūmais vadintame vienaukščiame kuklios medinės architektūros gyvenamajame pastate, kuris stovėjo ant aukšto mūrinio cokolio su akmenų mūro laiptais ir turėjo daugiau kaip 30 kambarių. Daug išpuodingiau už rūmus atrodė XIX a. viduryje statytos arklidės. Jos buvo tinkuoto mūro, su erdvia palėpe, šoniniais ir centriniais rizalitais, kurie užsibaigė trikampiais ir laiptuoto kontūro frontonais, šiuolaikiškai įrengtos, turėjo patalpas su vandeniu ir higienos priemonėmis žirgams nuplauti. Pastogėje įrengtose mansardose kambariuose gyveno arklidžių vedėjas, arklininkai ir tarnautojai. Arklidėse grafas laikydavo savo žirgus ir darbinus arklius, o netoliese stovėjusioje ratinėje – transporto priemonės (karietas, roges, vežimus, brikas, rikeles ir pan.) bei žemdirbystės padargus. Statinius supo didelis, prie gražiausių Lietuvos angliškojo stiliaus parkų XIX a. pr. priskirtas parkas su 10 tvenkinių, kurių viename buvusi supilta apskrita salelė.

(Nukelta į 6 p.)

Kadetas Antanas Tiškevičius. Sergejaus Levickio nuotr. Sankt Peterburgas (Rusija), XX a. 9 deš. II pusė. Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinys (KM-IF7144).

Sankt Peterburge. Tačiau baigęs šią karinę vidurinę mokyklą tolesnio savo gyvenimo su kariuomene nesusiejo. Vietoj kariūnų mokyklos įstojo į Rusijos imperijos Lenkijos karalystės Liublino vaivadijoje veikusią aukštąją žemės ūkio specialistų mokyklą – Novoaleksandrovsko (dabar – Pulavų) žemės ūkio ir miškininkystės institutą, kuriame įgijo mokslinio agronomo išsilavinimą.

Jauniausioji sesuo Elena Klotilda Marija Tiškevičiūtė-Ostrowska prisimena, kad brolis „vaikystėje buvo laibas kaip pagaly ir labai aukštas, šiek tiek bjauras

Vilniaus pramonininkas ir prekybininkas Antanas Tiškevičius. Aleksandro Vladislovo Štrauso nuotr. Vilnius, XIX a. pab. Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinys (KM-IF6938).

Pirmiausia jis sumanė užsiimti žemės ūkio technikos prekybos verslu, Vilniuje įsteigė žemdirbystės įrankių, padargų ir mašinų prekybos sandėlį. Po to ėmėsi organizuoti kokybiškų ir pigesnių grūdų produktų ir duonos kepinių gamybos bei realizavimo tinklą, kuriame nebūtų tarpininkų ir perpardavinėtojų. Šv. Stepono gatvėje 1896 m. nusipirkęs garinį malūną, ėmėsi malti savo dvarų laukuose užaugintus grūdus, gaminti miltus ir kruopas. Šalia atidarė garinę duonos kepyklą, kuriai 1897 m. pastatė naują pastatą su moderniais kepyklos įrenginiais. Joje ruošė

Kretingos grafai Tiškevičiai. Vilniaus verslininkas ir mecenatas Antanas Tiškevičius

(Atkelta iš 5 p.)

Tradicinės pasijodinėjimo iškylos vykdavo iškilmingai. Į jas Antanas Tiškevičius sukviesdavo savo brolių ir pusbrolių šeimas iš Lentvario, Užutrakio ir Trakų Vokės, apylinkės žemvaldžius, įtakingus miestiečius – verslininkus, savivaldybės narius ir pan. Jodinėjimui parinktus žirgus apkirpdavo specialia mašinėle ir apdengdavo tamsiai mėlynos spalvos pabalne, puošta aukso spalvos grafų Tiškevičių herbais. Jodinėjama buvo parke ir dvaro apylinkėse, o iškylos pabaigoje visų laukė nuostabūs užkandžiai gamtoje. Tradiciškai iškylautojai vaišinosi kalakutienos buljonu, pyragėliais su mėsa, veršienos dešrelėmis ir Lentvario starka, kuria aprūpindavo vyresnysis brolis Vladislovas Tiškevičius. Desertui likdavo mėlynės, žemuogės, avietės ir kitos miško uogos su plakta grietinėle.

Kiti grafo dvarai taip pat liko ekonominėmis valdomis: Kaišiadorių dvaru vadintame Gudienos palivarke, Pašėtės ir Butrimonių dvareliuose buvo verčiamasis žemės ūkio produkcijos auginimu, o miškingoji Asaveco valda tapo medienos gavybos vieta.

Savo šeimos rezidenciją Antanas nusprendė kurti Vilniuje. Tam iš magnato ir meno mecenato Ignato Karolio Milevskio (1846–1926) 1894 m. už 85 000 rublių Šv. Jurgio skersgatvyje įsigijo ištaigingus rūmus (dabartiniai Lietuvos rašytojų sąjungos rūmai, K. Sirvydo g. 6), kuriuos senasis savininkas prieš metus buvo rekonstravęs ir pritaikęs meno kūrinių galerijai.

Pasak Antano dukterėčios Sofijos Tiškevičiūtės-Potockos, rūmai turėjo paradinį ir pagalbinių įėjimus. Pagalbinis įėjimas nuogatvės pro vartus vedė į ūkinį kiemą, kuriame stovėjo arklidės su ratine. Per paradinį įėjimą iš gatvės tiesiai buvo patenkama į erdvų dviejų aukštų holą su laiptine, puošią juodu marmuru ir azūrine kaltine baliustrada. Laiptinė vedė į galeriją, iš kurios buvo patenkama į reprezentacinius kambarius: pokylių salę, didįjį valgomąjį, kelis mažesnius salonus (svečių priėmimo kambarius), vaikų ir tarnų kambarius, drabužines. Parteryje buvo įrengtas rūmų šeimininko kabinetas ir privatūs kitų šeimos narių apartamentai. Pokylių salę puošė Liudviko XV stiliaus baldai, o valgomąjį – XVII a. Gdanskio meistrų juodo ąžuolo drožiniai.

Netrukus į savo rūmus Antanas parsivedė nuotaką – 1879 m. gimusią Puchalos herbo grafitę Eleną Civinskaitę (Helena Cywińska), su kuria susituokė 1896 m. balandžio 20 d. Vilniaus šv. Jonų bažnyčioje. Jos tėvas buvo garsus Vilniaus vaistininkas, oftalmologas, Vilnijos aklių globėjas, Rusijos imperijos tikrasis valsty-

Kairėnų dvaro arklidės. Nežinomas fotografas. XX a. 4 deš. Vilniaus apygardos archyvas (VAA-F2-B291-84-L6).

Elena Civinskaitė-Tiškevičienė. Stanislovo Filiberto Fleury nuotr. Vilnius, 1896 m. Kretingos muziejaus rinkinys (KM-IF6833).

bės patarėjas, medicinos mokslų daktaras, profesorius Zenonas Civinskis (1832–1904), o motina Marija Šostakovska priklausė Gulbės herbo lenkų aristokratų giminei.

Neilgai laukus šeima pagausėjo: lankantis Paryžiuje 1897 m. kovo mėnesį gimė sūnus Mykolas Tiškevičius, o 1899 m. sausio 23 d. Kretingoje (kitais duomenimis – Palangoje) pasaulį išvydo dukterė Marija Tiškevičiūtė. Elena buvo dėmesinga žmona ir vaikų motina. Laisvu nuo šeiminio rūpesčio laiku užsiėmė filantropine veikla, rengė labdaros vakarus, pirmininkavo vyro sesers Marijos Tiškevičiūtės (1871–1943) įkurtai Šv. Jadvygos draugijai, kuri išlaikė vargingųjų siuvėjų moterų prieglaudą.

Labdaringa veikla užsiėmė ir grafas. Jis ne tik nemokamai maitino savo įmonių darbininkus, bet dalį kepyklos ir malūno produkcijos skyrė labdarai: duonos gaminius ir kruopas nemokamai tiekė įvairioms globos įstaigoms ir

Palangoje vasaraujantys grafai Tiškevičiai prie senųjų dvaro rūmų verandos. Iš kairės į dešinę I eilėje: Kretingos grafienė Marija Puslovskaitė-Tiškevičienė, Korčėvo ir Dimitravo dvarininkė Elena Klotilda Tiškevičiūtė-Ostrovsk, Vilniaus grafienė Elena Civinskaitė-Tiškevičienė, Palangos grafitė Marija Tiškevičiūtė; II eilėje – Kretingos dvarininkas Aleksandras Tiškevičius, Palangos grafienė Antanina Sofija Loncka-Tiškevičienė, Palangos grafas Feliksas Vincentas Tiškevičius, Darbėnų ir Grūšlaukės dvarininkė Sofija Horvataitė-Tiškevičienė ir Vilniaus verslininkas Antanas Tiškevičius. Paulinos Mongirdaitės nuotr. XX a. pr. Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinys (KM-IF6915).

ligoninėms. Ne sykį miesto valdybai siūlė savo sukurtą pramoninį kapitalą panaudoti Vilniaus reikmėms. Pavyzdžiui, pasiūlė garo malūno įrenginių pagaminta elektra apšviesti pagrindines miesto gatves. Jis ėmėsi iniciatyvos Vilniuje atidaryti politechninio profilio aukštąjį mokyklą (institutą), o Kairėnų dvaro valdoje įsteigti psichiatrijos klinikų miestelį, kuriam dovanojo penkis valakus žemės su mišku. Deja, nei aukštosios mokyklos, nei psichiatrijos klinikų miestelio idėja nesusilaukė vietinės diduomenės bei rusų valdžios palaikymo.

Grafas globojo ir rėmė menininkus. Šeimos rūmuose rengė diduomenės pobūvius, į kuriuos sukviesdavo iki 200 svečių. Pobūvius pajvairindavo mėgėjiško teatro vaidinimai, žinomus dailės kūrinius inscenizuojantys „gyvieji paveiksłai“, karnavalai. Rūmų galerijoje, koridoriuose ir kambariuose buvo eksponuojama savininko sukaupta meno kūrinių kolekcija: XVII–XIX a. Vakarų Europos ir Lenkijos–Lietuvos dailininkų tapybos darbai, Abiejų Tautų Respublikos valdovų biustai, porceliano ir sidabro rinkiniai, taip

pat žymesnių grafų Tiškevičių giminės narių ir jų sutuoktinių portretai.

Rūmuose taip pat buvo saugomas išpūdingas, vienas didžiausių Vilniuje knygų ir archyvinų dokumentų rinkinys. Jį sudarė apie 12 000 leidinių turėjusi Lenkijos Karalystės pareigūno, mechanikos profesoriaus Valerijono Gorskio (1790–1874) biblioteka, įsigyta iš jo palikuonių. Joje be įvairiomis kalbomis išleistų senų ir retų spaudinių buvo saugomi 1674–1696 m. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jono Sobieskio (1629–1696) kalendorius-dienoraštis, carinės valdžios 1832 m. uždaryto Vilniaus universiteto dokumentai, daugybė užsienio graverių sukurtų įvairiausių piešinių, grafikos darbų. Kolekciją papildė XVIII amžiaus grafų Tiškevičių archyvas, gautas iš Paaradnės dvaro (Varanavo r., Gardino sr., Baltarusija), priklaus-

siusio paskutiniajam Tiškevičių giminės Skuminų šakos atstovui, Lietuvos lauko etmonui ir didžiajam maršalkai Liudvikui Skuminui Tiškevičiui (1748–1828). Nemažą dalį Gorskių bibliotekos leidinių grafas padovanojo ar pardavė privatiems asmenims, atidavė įvairioms draugijoms. Universiteto dokumentus perdavė Čartoriskų muziejui Krokuvoje, iš kurio jie 1926 m. sugrįžo į Vilniaus universitetą.

(Pabaiga kitame numeryje)

Julius KANARSKAS
Kretingos muziejus